

Philips in de voorhoede van elektronisch geluid

Het Philipspaviljoen tijdens de bouw in 1958. Foto Anton Buczynski

Componisten Dick Raaijmakers aka Kid Baltan (l) en Tom Dissevelt tijdens hun werk in kamer 306 van het NatLab, eind jaren vijftig. Bron Philips Company Archives

(rechts) Kees Tazelaar.

Componist en docent Kees Tazelaar raakte gefascineerd door het Philipspaviljoen en het werk in het NatLab. Het resultaat: het boek *On The Threshold Of Beauty*.

door René van Peer
kunst@ed.nl

Het Philipspaviljoen op de Wereldtentoonstelling van 1958 in Brussel was het startpunt van een diepgravend onderzoek dat componist en docent Kees Tazelaar heeft gedaan naar de rol van Philips in de ontwikkeling van elektronische muziek in Nederland. Zijn boek over dit onderwerp *On The Threshold Of Beauty* verschijnt vandaag bij V2, het Rotterdamse instituut voor elektronische media.

Het spraakmakende Philipspaviljoen heeft sinds 1958 bijna mythische proporties aangenomen. Het was de directe aanleiding voor het onderzoek van Kees Tazelaar naar elektronische muziek in Nederland waarop zijn boek gebaseerd is.

Opvallend genoeg fungeerde het eerder als een intermezzo dan als een onmisbare schakel in de ontwikkeling die hij beschrijft: vanaf de eerste schreden die het Eindhovense concern zette op het gebied van geluid tot de oprichting van Nederlandse elektronische muziekstudio's voor componisten en conservatoriumstudenten. Tazelaar beschrijft hoe Philips zich in de jaren twintig, daartoe verleid door de productie van buizen voor radio's, steeds meer richtte op andere aspecten van het reproduceren van geluid. De onderzoeksafdeling van het bedrijf, het NatLab, ontwikkelde technologie voor luidsprekers en microfoons, en methoden om

beeld en geluid in films synchroon te laten lopen. Daarnaast hielden onderzoekers zich bezig met de ruimtelijke weergave van geluid, onder meer door nagalm elektronisch op te wekken met een speciaal daarvoor ontwikkeld wiel. „Dat was het gevolg van een open instelling bij het NatLab”, zegt Tazelaar. „Medewerkers als Roelof Vermeulen, die later hoofd van de afdeling Akoestiek werd, waren vrij om onderzoek te doen zonder dat het een direct commercieel doel moest dienen. Het bevorderde een pioniersgeest die tot onverwachte resultaten kon leiden.”

Het leidde in 1956 tot het opzetten van een muziekstudio in kamer 306 waarin geluid elektronisch geproduceerd en met apparatuur bewerkt kon worden. De vooraanstaande componist Henk Badings werd aangezocht om die

studio te gebruiken voor het maken van elektronische muziek. Als zijn assistent fungeerde onder anderen Dick Raaijmakers, die er ook zelf zijn eerste elektronische composities maakte en zich in de jaren zestig ontpopte tot een van de belangrijkste Nederlandse pioniers op dat gebied. Je zou dan ook verwachten dat het NatLab met zijn faciliteiten ingeschakeld zou worden bij de elektronische muziek die de Frans-Amerikaanse componist Edgard Varèse voor het Philipspaviljoen maakte. De veronderstelde rol van het NatLab was ook het uitgangspunt van Tazelaars onderzoek. „Dat heb ik tot mijn grote verrassing moeten bijstellen”, zegt hij. „Er was zelfs sprake van rivaliteit tussen het NatLab en ELA, de afdeling Electro-Akoestiek van Philips die over een eigen studio beschikte

en het paviljoen opzette als een groot demonstratieproject. Het was ook helemaal niet hun bedoeling om met een avant-gardist als Varèse te werken, maar architect Le Corbusier stond erop. Pas aan het einde van zijn verblijf in Eindhoven heeft Varèse het NatLab kort bezocht.”

De hoofdstukken die Tazelaar wijdt aan het paviljoen geven een intrigerend beeld van de complexiteit van het baanbrekende project. Maar tot de verbeelding spreekt vooral de artistieke visie en de inzet van de techniek waarmee die verwezenlijkt is. Het *Poème Electronique*, waarvoor Varèse de muziek maakte, was een acht minuten durende geautomatiseerde totaalbeleving met gekleurd licht en projecties van foto's en films, en muziek die langs verschillende routes door de ruimte bewoog. De synchronisatie gebeurde met behulp van ingenieuze schakelingen.

Dat is ook wat Tazelaar fascineert aan het paviljoen en het werk in het NatLab: „Er zat een onderzoeksdrang achter. De mensen kampten met technologische beperkingen in de totstandkoming van hun werk, de verwezenlijking van hun ideeën.”

Het boek is de weerslag van onderzoek waar Tazelaar jaren aan gewerkt heeft. Zijn onderzoek is nog niet klaar. Veel vragen rond de structuur van de multimedia-voorstelling in het paviljoen zijn nog onbeantwoord. „Er worden nog steeds dingen ontdekt. Het is soms een heel gepuzzel, maar het is een goede manier om kunst en wetenschap bij elkaar te brengen. Dat is ook wat Varèse in 1936 al schreef: op de drempel van de schoonheid werken wetenschap en kunst samen.”

- Kees Tazelaar (Den Haag, 1962) studeerde aan het Instituut voor Sonologie in Utrecht (1981-1983) en Den Haag (1987-1989). In 1993 studeerde hij af als componist bij Jan Boerman aan het Koninklijk Conservatorium.
- Sinds 1993 is hij docent aan het Instituut voor Sonologie in Den Haag; sinds 2006 is hij hoofd van het instituut.
- Tazelaar werkte mee aan uitgaven van Nederlandse elektronische muziek, waaronder het complete oeuvre van Jan Boerman en de heruitgave op cd van twee overzichtsalbums die Dick Raaijmakers in de jaren zeventig had samengesteld.
- In 2004 verscheen *Popular Electronics*, een cd-set met uitgebreide documentatie waarop elektronische muziek uit het NatLab verzameld is. Hij werkte vier jaar met Dick Raaijmakers aan deze uitgave.